

УДК 911.3 : 553.04

М.Я. Сивий

ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ БУДІВЕЛЬНОЮ СИРОВИНОЮ

Найбільшим обсягом загальних розвіданих запасів та найбільшою різноманітністю видів будівельної сировини із значною часткою в загальнодержавному балансі характеризуються передусім Донецька, Житомирська, Харківська, Луганська й Дніпропетровська області. Забезпеченість населення окремих адмінобластей загальними запасами будівельної сировини коливається в діапазоні 140-1598 т/особу, тобто показники різняться більш ніж у 11 разів. Показники забезпеченості будівельною сировиною мешканців областей прямо пропорційно залежать від територіальної щільності (забезпеченості території) й обернено – від густоти (щільності) заселення регіону. Найвищі показники забезпеченості населення сировиною в Житомирській і Полтавській, найнижчі – в Сумській та Волинській областях. У більшості областей показники забезпечення становлять 300-500 т сировини на 1 мешканця.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Розвиток внутрішнього ринку виробництва будівельних матеріалів неможливий без наявності в країні необхідної бази сировинних ресурсів. Їх роль та потреби зростатимуть по мірі виходу господарського комплексу країни із затяжних кризових процесів і, відповідно, нарощування темпів промислового й цивільного будівництва. З цих причин зрозумілою є спроба проаналізувати сучасний стан забезпеченості регіонів України будівельною сировиною загалом та її окремими видами зокрема, що дає змогу осмислити загальну картину розподілу сировинних ресурсів на території країни та потреби в них регіональних будівельних комплексів.

Останні дослідження й публікації. Ресурсна база будівельних матеріалів України загалом в географічній літературі висвітлена недостатньо. Окремі аспекти проблеми розглянуто в публікаціях В. Єхимова (1990), О. Молчанова (2006), І. Українця (2006), В. Михайлова (2007), В. С. Міщенко (2007), В. П. Руденка (2010), І. Паранька та ін. (2011). Низку робіт з характеристики будівельної сировини Поділля опубліковано М. Сивим (2003-2014). Недавно вийшло в світ монографічне узагальнення з географії мінеральних ресурсів України (М. Сивий, І. Паранько, Є. Іванов, 2013), в якому охарактеризовано у тім числі й стан ресурсної бази будівельної сировини країни.

Виклад основного матеріалу. Природна будівельна сировина в Україні розділена нами на 11 підкласів: цементна сировина, сировина виробництва місцевих в'язучих матеріалів, цегельно-черепична сировина, сировина для виробництва будівельної кераміки, каміння будівельне, каміння пиляльне, каміння облицювальне, піски будівельні, піщано-гравійна сировина, сировина для виробництва пористих заповнювачів та сировина для виробництва скла. Обсяг роз-

віданих запасів різних видів будвельної сировини країни демонструє Державний баланс запасів, поданий у [1].

Аналіз балансу показує, що Україна найкраще забезпечена запасами будвельного каміння (понад 9,4 млрд т), при цьому основні поклади їх зосереджені в Житомирській, Полтавській, Запорізькій, Донецькій та Кіровоградській областях (59%). Повністю позбавлена розвіданих запасів бутово-щєбінкової сировини Чернігівська обл., погано забезпечені Сумська, Волинська, Чернівецька та деякі інші області.

Цементна сировина зосереджена переважно в Донецькій, Харківській, Львівській, Чернігівській та Івано-Франківській областях (понад 60 %), немає розвіданих запасів у Полтавській, Запорізькій, Вінницькій, Київській, Закарпатській, Херсонській та Волинській областях. Сировина для будвельної і грубої кераміки розвідана в тій чи іншій кількості в усіх областях України. Виділяються за величиною розвіданих запасів хіба що Донецька, Київська, Дніпропетровська, Івано-Франківська та Вінницька області.

В усіх областях відомі балансові запаси будвельного піску, однак при цьому основні запаси їх зосереджені в Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Київській та Херсонській областях. Запаси облицювального каміння концентруються переважно в Житомирській обл., порівняно значними обсягами розвіданих запасів (понад 20 млн. м³) характеризуються Дніпропетровська, Кіровоградська, Миколаївська та Запорізька області. Погано забезпечені області піщаною сировиною для склоробного виробництва – за розвіданими запасами виділяється хіба що Харківська обл., певні запаси сировини є в Донецькій, Запорізькій, Львівській, Закарпатській областях.

Порівняно значними запасами характеризуються розвідані в областях поклади карбонатної сировини для виробництва вапна – особливо в Тернопільській, Херсонській, Вінницькій областях, АР Крим.

За величиною балансових запасів пиляльного каміння виділяються АР Крим та Одеська обл., значні поклади відомі у Чернівецькій, Вінницькій, Миколаївській та Кіровоградській областях. В той же час, в десяти областях повністю відсутня сировинна база стінових матеріалів.

Подібна ситуація і з гіпсовим камінням – значні запаси розвідані лише у Донецькій області, відомі поклади в Івано-Франківській, Тернопільській, Чернівецькій областях та АР Крим. Більшість областей не мають розвіданих запасів гіпсової сировини. Крейда будвельна розвідана у значних обсягах також лише в Донецькій області менші запаси відомі в Луганській, Сумській, Чернігівській, Рівненській і Волинській областях.

Таблиця 1 показує частку окремих видів будівельної сировини адміністративних областей в загальних запасах України, тобто дає змогу визначити цінність та місце кожного виду сировини не лише у структурі сировинного потенціалу областей, але й держави загалом. В таблиці подано також орієнтовне місце кожної адміністративної області за її внеском у формування сировинного потенціалу будівельної галузі України.

Провідну роль в забезпеченні держави різними видами будівельної сировини відіграють такі області як Донецька, Харківська, Житомирська, Луганська, АР Крим. У той же час низька частка в сировинному потенціалі держави Волинської, Черкаської, Сумської та окремих інших областей.

Так, скажімо, Донецька обл., яка займає перше місце в Україні за потенціалом будівельних ресурсів, виділяється високою часткою в загальнодержавному балансі гіпсу будівельного, цементної сировини, глини тугоплавкої і крейди будівельної (відповідно, 65,2; 18,7; 67,4 та 40,9 % від загальних запасів у державі). В Житомирській обл. пріоритетне значення серед будівельної сировини займає облицювальне й будівельне каміння з кристалічних порід (відповідно, 44,6 та 17,9 % від загальнодержавних запасів). В Луганській обл. висока частка будівельної крейди, керамзитової сировини та глини тугоплавкої, у Харківській обл. — цементної сировини, будівельного піску та скляної сировини і т. д. Окрім того, такі області як Донецька, Луганська, Дніпропетровська, АР Крим та деякі інші відрізняються найбільшою різноманітністю видів будівельної сировини, тоді як, скажімо, в Полтавській, Чернігівській, Сумській, Київській областях кількість розвіданих видів сировини значно менша.

Порівняння обох таблиць показує, що найбільшим обсягом загальних розвіданих запасів та найбільшою різноманітністю видів будівельної сировини із значною часткою в загальнодержавному балансі характеризуються передусім Донецька й Житомирська області. Високими показниками вирізняються також Харківська, Луганська й Дніпропетровська області. Областями з найнижчими обсягами розвіданих запасів та низькими частками різних видів будівельної сировини в балансі держави є Волинська, Сумська, Черкаська, Херсонська.

Найбільш об'єктивною та інформативною оцінкою економічної і територіальної продуктивності ресурсів будівельної сировини України була б їх вартісна оцінка, відповідно, у грн/особу та грн/га. Однак, на даний час критерії вартісної оцінки мінеральних ресурсів в нинішніх економічних умовах ще дискутуються.

Таблиця 1

Потенціал будівельної сировини України

Область	Частка балансових запасів від загальних в Україні, %															
	Гіпс	Вапняк для	Цементна	Каміння	облицюв.	Каміння	піщяне	Каміння	будівельне	Пісок	будівельний	Крейда	Керамзитова	Глина	Цегельно-сировина	Скляна
Донецька	65,2	1,4	18,7	2,7	—	8,1	9,8	40,9	5,8	67,4	7,8	11,5	—	—	—	—
Харківська	—	1,4	13,7	0,009	—	0,2	7,7	8,6	5,1	—	4,4	42,8	—	—	—	—
Житомирська	—	—	1,3	44,6	—	17,9	2,9	—	1,2	—	3,2	1,4	—	—	—	—
АР Крим	0,4	16,5	6,1	1,0	32,8	1,6	0,8	—	9,3	—	1,4	0,3	—	—	—	—
Луганська	2,6	1,7	—	0,2	4,1	4,4	3,9	19,2	12,7	14,5	3,4	—	—	—	—	—
Одеська	—	7,6	3,8	0,1	28,9	0,3	5,6	—	10,0	—	3,4	—	—	—	—	—
Дніпропетров.	—	2,6	2,9	7,7	0,5	5,8	9,9	—	20,9	—	6,2	—	—	—	—	—
Тернопільська	4,3	26,5	3,4	2,4	0,3	1,0	2,4	2,5	2,6	—	3,1	0,2	—	—	—	—
Львівська	1,1	7,5	11,3	0,2	0,1	0,5	5,3	0,009	3,2	—	5,7	12,6	—	—	—	—
Закарпатська	—	2,1	—	8,6	0,1	2,5	1,0	—	1,0	13,7	3,3	8,6	—	—	—	—
Івано-Франківс.	12,5	4,9	8,2	0,3	0,6	0,5	1,2	—	2,5	—	6,1	—	—	—	—	—
Запорізька	—	0,1	—	3,5	0,01	10,6	5,3	—	1,3	—	4,8	10,3	—	—	—	—
Миколаївська	—	2,4	3,9	9,0	5,1	5,1	4,1	—	2,2	—	2,4	—	—	—	—	—
Чернігівська	—	—	10,7	—	—	—	3,9	6,7	0,5	1,1	3,6	6,0	—	—	—	—
Чернівецька	10,3	1,2	0,3	0,1	11,3	0,1	0,6	—	0,6	1,5	2,9	2,4	—	—	—	—
Вінницька	—	6,2	—	3,6	12,0	5,3	1,5	—	2,0	—	5,6	—	—	—	—	—
Хмельницька	3,3	4,4	5,0	—	2,9	3,6	2,6	0,3	2,1	0,1	3,9	0,1	—	—	—	—
Київська	—	—	—	1,4	—	1,5	8,8	—	7,9	—	7,7	0,7	—	—	—	—
Рівненська	—	—	6,6	3,2	0,03	6,1	2,0	6,0	—	—	1,8	1,3	—	—	—	—
Полтавська	—	—	—	—	—	14,3	3,8	—	3,8	0,6	4,0	—	—	—	—	—
Херсонська	—	12,7	—	—	2,1	0,4	6,6	—	—	—	1,6	—	—	—	—	—
Кіровоградська	—	0,07	0,4	6,8	0,5	7,9	1,6	—	1,4	—	2,9	—	—	—	—	—
Сумська	—	—	—	—	—	0,1	3,3	10,3	1,5	—	4,4	0,8	—	—	—	—
Черкаська	—	—	0,1	4,1	—	1,9	2,9	—	2,2	1,0	4,3	—	—	—	—	—
Волинська	—	—	—	—	—	0,2	1,9	5,4	—	—	1,7	0,9	—	—	—	—
Разом:	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Інвентаризація усього наявного фонду родовищ корисних копалин держави та їхня подальша оцінка відповідно до кон'юнктури ринку, визначення потенціалу МСР окремих адміністративних одиниць (областей, районів) у гривневому еквіваленті, вартісна оцінка окремих видів мінеральної сировини в структурі МСР адміністративних одиниць – завдання, які варто вирішити найближчим часом.

Таблиця 2

Економічна і територіальна продуктивність запасів будівельної сировини України

Область	Забезпеченість території загальними запасами, т/га	Забезпеченість населення загальними запасами, т/особу	Індекс забезпеченості території областей	Індекс забезпеченості населення областей	Ранг області за індексами забезпеченості	Рівень забезпеченості областей
Житомирська	687	1598	1,92	3,41	2/1	Високий
Полтавська	545	1049	1,52	2,24	3/2	-//-
Донецька	940	560	2,63	1,19	1/8	-//-
Рівненська	453	788	1,26	1,68	5/4	-//-
Запорізька	484	728	1,35	1,55	4/6	-//-
Кіровоградська	368	892	1,03	1,90	9/3	-//-
Хмельницька	372	576	1,04	1,23	8/7	Середній
Миколаївська	358	742	1,0	1,58	11/5	-//-
Тернопільська	414	526	1,16	1,12	7/10	-//-
Івано-Франківська	417	421	1,17	0,89	6/14	-//-
Луганська	365	423	1,02	0,90	10/13	-//-
Вінницька	329	529	0,92	1,13	14/9	-//
Дніпропетровська	373	355	1,04	0,75	8/16	-//-
АР Крим	322	428	0,90	0,91	15/12	-//-
Чернівецька	372	333	1,04	0,71	8/19	Помірно низький
Закарпатська	339	348	0,95	0,74	13/17	-//-
Чернігівська	176	508	0,49	1,08	20/11	-//-
Львівська	349	209	0,97	0,64	12/21	-//-
Київська	216	369	0,60	0,77	18/15	-//-
Харківська	293	333	0,82	0,71	16/19	-//-
Одеська	229	320	0,64	0,68	17/20	-//-
Черкаська	187	302	0,52	0,64	19/21	Низький
Херсонська	131	341	0,36	0,73	22/18	-//-
Сумська	141	287	0,39	0,61	21/22	-//-
Волинська	72	140	0,20	0,29	23/23	-//-
В середньому по Україні	357	469	1	1		

В таблиці 2 для усіх адмінобластей України подано показники забезпеченості їх територій та населення загальними запасами будівельної сировини (т/га і т/особу), а також індекси забезпеченості території і населення областей будівельною сировиною. Індекси ілюструють співвідношення забезпеченості сировиною областей і держави загалом, тобто визначають рівні забезпеченості території і населення адмінобластей у порівнянні із середніми показниками по державі. За основу розрахунків прийняті усі розвідані й узяті на баланс запаси будівельної сировини в кожній області. На основі таблиці побудовано також картосхему забезпеченості будівельною сировиною областей України (рис. 1).

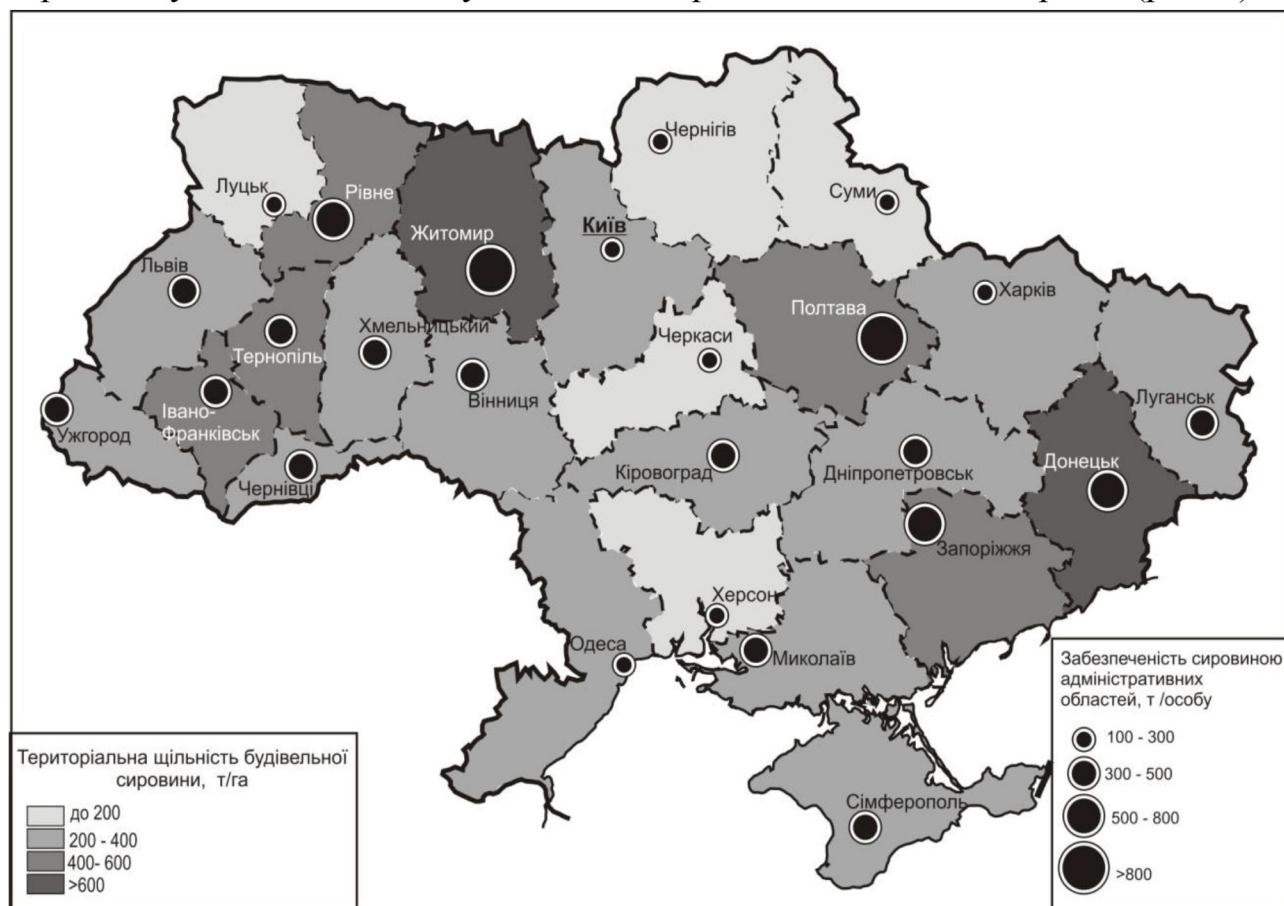

Рис. 1. Забезпеченість областей України будівельною сировиною

Висновки. Аналізуючи рівні забезпеченості загальними запасами будівельної сировини населення й території адмінобластей України, можна констатувати таке.

1. Насиченість адмінобластей (забезпеченість територій) будівельною сировиною становить в середньому 300...400 т/га. Дещо вища вона в Житомирській і Донецькій областях (у 2...2,5 рази), найнижча – у Волинській та Сумській областях. У більшості областей (15) показник коливається в межах 33...500 т/га, ще у 6-ти областях значення його – 100...300 т/га.

2. Диференціація адмінобластей за територіальною щільністю будівельної сировини загалом невисока, значення щільності різняться переважно у 1,5...2 рази при максимальних відмінностях у 13 разів (Донецька та Волинська області).

3. Забезпеченість населення окремих адмінобластей загальними запасами будівельної сировини коливається в діапазоні від 140 до 1598 т/особу, тобто показники різняться більш ніж в 11 разів. Показники забезпеченості будівельною сировиною мешканців областей прямо пропорційно залежать від територіальної щільності сировини (забезпеченості території) й обернено – від густоти (щільності) заселення регіону. Найвищі показники забезпеченості населення сировиною в Житомирській і Полтавській, найнижчі – в Сумській і Волинській областях. У більшості областей (13) забезпечення населення становить 300...500 т/особу.

4. Склавши рангувальні ряди за відповідними показниками забезпеченості, отримуємо таку п'ятірку областей-лідерів за рівнем забезпеченості території й населення загальними запасами будівельної сировини, відповідно: Донецька, Житомирська, Полтавська, Рівненська, Запорізька та Житомирська, Полтавська, Кіровоградська, Рівненська, Миколаївська. В обидві п'ятірки попадають три області – Житомирська, Полтавська і Рівненська. Донецька область не увійшла до другої п'ятірки через найвищу щільність заселення її території. Відповідно, області аутсайтери за забезпеченістю території і населення розвіданими запасами будівельної сировини: Волинська, Херсонська, Сумська, Чернігівська, Черкаська та Волинська, Львівська, Сумська, Черкаська, Одеська. Три області – Волинська, Сумська і Черкаська ввійшли до складу обох п'ятірок, вони найгірше забезпечені загальними запасами будівельної сировини.

5. Аналіз індексів забезпеченості територій та населення адмінобластей України будівельною сировиною виявляє подібну картину – до групи лідерів входять Житомирська, Полтавська, Донецька, Рівненська та Запорізька області, групу аутсайдерів складають Волинська, Сумська, Херсонська, Черкаська та Одеська області. Відповідно до значень індексів забезпеченості, адміністративні області було ранжовано на чотири групи: з високим, середнім, помірно низьким та низьким рівнями забезпеченості (табл. 2). Області з високим рівнем забезпеченості характеризуються індексами, які у 1,5...2 рази перевищують загальнодержавні показники, з середнім – мають індекси близькі до середніх по Україні, з низьким – області з індексами забезпеченості, що становлять 20...40% від середніх в державі.

Література

1. Сивий М. Географія мінеральних ресурсів України / М. Сивий, І. Паранько, Є. Іванов. – Львів, 2013. – 683 с.

Summary

M.J. Syvyj. About Building Materials Provision in Ukrainian Regions.

The largest amount of total proven reserves and the greatest variety of building materials with significant share in the national balance sheet are primarily characteristic of Donetsk, Zhytomyr, Kharkiv, Dnipropetrovsk and Luhansk regions. Some administrative regions provision with total reserves of building materials ranging 140-1598 tons / person, so figures differ by more than 11 times. Indicators of provision area residents with building materials directly proportional to the territorial density (area provision) and inversely - the population density of (density) of the region. The highest level of raw materials provision is in Zhytomyr and Poltava, the lowest - in Sumy and Volyn regions. In most areas provision indicators are 300-500 tons of raw material per 1 inhabitant.